

ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ, ОПОДАТКУВАННЯ ТА СПРАВЕДЛИВІСТЬ

К. І. Швабій, д. е. н., професор, Державний податковий університет, schwab2004@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-4837-391X>,

С. О. Савченко, аспірант, Державний податковий університет, mega.savchenkosergiy@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-9766-4433>

Методологія дослідження. Під час здійснення дослідження було використано методи: логічного й історичного – при вивченні еволюції поглядів мислителів на поняття справедливості в контексті оподаткування; абстракції – при визначенні категорії «справедливість в оподаткуванні»; динамічних рядів – при визначенні сучасних тенденцій в динаміці податкових надходжень до державного бюджету; загального й особливого – при здійсненні порівняння структури оподаткування деяких країн, що відрізняють креативну економіку від інших видів економічних систем; аналізу й синтезу – при формуванні категоріального ряду споріднених понять.

Результати. У статті визначено роль соціальної справедливості як одного із основоположних принципів оподаткування у справі забезпечення податкової модернізації України. Виявлено суперечливий характер концепцій справедливості, що застосовуються у сфері оподаткування, дано визначення поняттю «справедливість в оподаткуванні». Виокремлено сучасні тенденції в динаміці податкових надходжень до державного бюджету України, представлено їхню структуру як в абсолютному, так і у відносному вимірах. Проведено порівняння позицій України за структурою стягнутих податків з країнами ОЕСР. Зроблено висновок, що структура податкових надходжень нашої держави відображає світову тенденцію щодо поширення ПДВ, але частка стягнутих податків на споживання в Україні є вищою, у той час як частка податків на доходи – нижчою порівняно з країнами ОЕСР. Підкреслено, що найкраща теорія оподаткування потребує ефективного впровадження. Тому розробка податкової політики повинна ретельно враховувати адміністративний аспект оподаткування.

Новизна. Визначено роль принципу справедливості у фіскальному меню часів воєнного стану, сформовано пропозиції щодо напрямів реформування системи оподаткування в Україні, а саме: прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб, усунення або обмеження нерівних можливостей для ухилення від сплати податків та поліпшення адміністрування.

Практична значущість. Пропозиції щодо напрямів удосконалення системи оподаткування в Україні в контексті справедливості можуть бути корисними при формуванні засад фіскальної політики держави, а також сформувані сприйняття податкової системи України як справедливої тими, на кого вона поширюється.

Ключові слова: бюджет, держава, податки, економічні інтереси, справедливість, економіка.

Постановка проблеми. Гострий тиск з боку витратної частини бюджету в умовах воєнного стану спричиняє фокусування уваги і владних структур, і науковців на питаннях наповнення доходної частини. Адже два воєнні роки бюджет України майже наполовину фінансували міжнародні партнери. Проте навіть у безнадійній ситуації зазвичай можна щось зробити, щоб її поліпшити.

В Україні доходна частина бюджету до воєнних одинадцять років приблизно на 80% складалася з податкових надходжень (табл. 1). Водночас за перший рік повномасштабного російського вторгнення ВВП України скоротився на третину, а податків надійшло на 15% менше. У 2022 р. змінилася і структура доходів бюджету, – від податків надійшло лише трохи більше половини до-

ходної частини державного бюджету. Виходячи з того, що міжнародна допомога не може тривати вічно, боротьба за наповнення

бюджету практично тотожна боротьбі з фіскальним дефіцитом.

Таблиця 1

Структура доходів Державного бюджету України, %

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Усього доходів	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Офіційні трансферти	0,4	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7	0,8	0,9	1,0	1,0	0,5
Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	99,6	99,5	99,4	99,4	99,3	99,3	99,2	99,1	99,0	99,0	99,5
Податкові надходження	79,4	77,5	78,5	76,6	81,7	79,1	81,2	80,1	79,1	85,4	53,1

Джерело: складено за даними [6].

Пошук можливостей збільшення рівня мобілізації коштів до державного бюджету є не тільки теоретичним питанням, а і питанням політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Погоджуємося з відомим дослідником проблем оподаткування з університету Торонто професором Р. Бьордом [15], що жодна державна політика не є більш політичною, ніж податкова. Адже при її формулюванні та реалізації взаємодіють домінуючі політичні ідеї в країні – про рівність і справедливість, ефективність та стабільність – а також домінуючі економічні та суспільні інтереси – капіталу, праці, багатих, бідних, галузевих та регіональних кланів, окремих «олігархів» – та основні політичні та економічні інститути.

Ключовим компонентом успіху податкового реформування і, отже, підвищення стійкості державних фінансів є розумний баланс ефективності і справедливості. Особливого значення питання справедливості реформ набувають в країнах із значним майновим розшаруванням населення, до яких відноситься і Україна.

Різні аспекти розбудови справедливої та ефективної системи оподаткування досліджувалась у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. Зокрема, це роботи західних вчених-економістів: Р. Бьорда (R. Bird), А. Алесіні (A. Alesina) та Г.-М. Ангелетоса (G.-M. Angeletos), К. Джейкі (K. Jakee) та С. Турнера (S. Turner). Також для висвітлення проблеми автори використовували англомовну монографію М. Дж. Сендела (M. J. Sandel) «Справедливість: що правильно робити?».

Українські вчені також долучились до висвітлення теми податкової модернізації та справедливості оподаткування. Так, В. Андрущенко та Т. Тучак, відстоюючи актуальність теми справедливості оподаткування для наукових досліджень, розкрили її дуальну суть і на матеріалах розвинених країн Заходу навели приклади дій за зниження ступеня податкової несправедливості [1]. В. Угрином було виділено детермінанти формування ефективної соціально справедливої системи оподаткування доходів фізичних осіб [10]. Л. Райнова також вивчала проблеми справедливості оподаткування доходів фізичних осіб на основі вивчення зарубіжного досвіду [7, 8]. В. Форсюк у своїй кандидатській дисертації розкрила теоретичні проблеми реалізації принципів оподаткування, серед яких і принцип соціальної справедливості [11]. О. Юрківський та О. Литвинчук проаналізували два важливі принципи оподаткування – нейтральність та соціальну справедливість – і дійшли висновку що підміна економічного змісту принципів правовим порушує довіру в податковій системі, з одного боку, між платниками і фіскальними органами, а з іншого, – у відносинах між групами платників податків. [13]. Долучилися до дослідження цієї тематики і автори статті [9, 12].

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на чималий список наукових публікацій та перманентне реформування податкової системи, в Україні не було забезпечено справедливості в оподаткуванні, що пояснює необхідність проведення подальших наукових розвідок. Адже очевидно, що можна і потрібно зробити набагато біль-

ше, щоб переконливо довести, що реальне, а не декларативне дотримання принципу справедливості оподаткування в умовах боротьби з фіскальним дефіцитом може стати суттєвим важелем впливу не тільки на збільшення доходів державного бюджету, а і підвищити довіру до держави.

У цій статті ми прагнемо висвітлити наступні два питання, які представляють інтерес для подальшого реформування оподаткування в Україні, враховуючи, що в кінці грудня 2023 р. Мінфін оприлюднив «Національну стратегію доходів», яка анонсує зміни у механізмі сплати податків в Україні. По-перше, ми хочемо акцентувати увагу, що в умовах воєнного стану ключовим компонентом фіскального меню, яке априорі має бути збалансованим за критерієм ефективності і справедливості, наразі є справедливість. По-друге, ми пропонуємо напрямки реформування оподаткування в Україні, які можуть поліпшити сприйняття податкової системи України як справедливої тими, на кого вона поширюється.

Оподаткування - це тема, яка була актуальною протягом останніх декількох тисячоліть людської історії і, радше за все, залишиться актуальною і в майбутньому. Ще з часів А. Сміта відомі основні принципи оподаткування: пропорційності, визначеності, зручності, ефективності та справедливості. Зміна уявлень про роль і структуру оподаткування протягом тривалої історії його розвитку не змінила істотно думку щодо його принципів. Зважаючи на інклюзивність, притаманну українській політичній культурі, дотримання принципу справедливості при проведенні будь-яких реформ, в тому числі і податкових, є дуже важливим для забезпечення їх успіху. Як справедливо зазначив В. Дубровський, в Україні податкові реформи мають робитися у такий спосіб, аби забезпечити якнайбільше залучення та підтримку широких верств населення [2].

Відтак, допоки економісти не зможуть більш чітко та задовільно розібратися з питанням справедливості оподаткування, а також мотивації політиків ухвалювати відповідні закони, зміна державної політики напевно чи відбудеться. Зокрема, податкові рекомендації, які припускають, що міркування

щодо справедливості або неважливі, або можуть бути легко відкоригованими іншими інструментами, на кшталт субсидій, на нашу думку, просто спричинять потребу в наступному реформуванні.

Фіскальна реальність України останнього десятиліття представлена в таблицях 2 і 3. З даних таблиць видно, що в податкових надходженнях лєвова частина достатньо стабільно і незмінно (приблизно 50%) припадає на ПДВ.

На другому місці за обсягом залучених до бюджету коштів – податки на доходи фізичних осіб (ПДФО) та прибуток юридичних осіб (найбільша частка в 2022 р. 28,0%, найменша – в 2015 – 19,5%). При цьому у країнах ОЕСР тільки доходи від ПДФО становлять близько третини загальних податкових надходжень. На третьому місці за обсягом залучених до державного бюджету коштів – акцизний податок (найбільша частка в 2017 р. – 17,3%, найменша в 2022 – 10,8%).

Таким чином, податки на споживання (ПДВ та акцизний податок) є визначальними для податкових надходжень державного бюджету України. Для порівняння зазначимо, що в країнах ОЕСР податки на споживання становлять близько однієї третини від загальних податкових надходжень.

Підводячи підсумок аналізу структури податкових надходжень державного бюджету України зазначимо, що структура податкових надходжень нашої держави відображає світову тенденцію до поширення ПДВ, але доля податків на споживання в Україні вища, а відповідно, податків на доходи – нижча порівняно з країнами ОЕСР.

Описана характеристика є типовою для країн, що розвиваються. У країнах з більш розвиненими інститутами переважає пряме оподаткування доходів, а в країнах, що розвиваються, бюджети отримують порівняно більше доходу від податків на споживання.

Варто зазначити, що переважання в системі оподаткування податконадходжень від податків на споживання, є відображенням теоретичних постулатів, що оподаткування доходів (як фізичних осіб, так і юридичних) знеохочує і спотворює економічну активність, і відповідно, вважається неефективною для перерозподілу доходів. Але, з іншого

боку, саме диференційовані податки на доходи і багатство мають більший потенціал

для втілення принципу справедливості в оподаткуванні.

Таблиця 2

Доходи Державного бюджету України, млрд грн

	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2022
Усього доходів	314,6	339,2	534,7	793,4	998,3	1 296,9	1 787,7
Офіційні трансферти	2,7	1,6	3,1	6,0	8,7	12,6	9,5
Разом доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів)	311,9	337,6	531,6	787,5	989,6	1 284,3	1 778,2
Податкові надходження	261,6	262,8	409,4	627,2	799,8	1 107,1	949,8
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	60,9	61,9	79,8	141,9	217,0	285,3	265,5
<i>Податок та збір на доходи фізичних осіб</i>	6,2	7,6	45,1	75,0	110,0	137,6	148,4
<i>Податок на прибуток підприємств</i>	54,7	54,3	34,8	67,0	107,1	147,8	117,0
Рентна плата та плата за спеціальне використання природних ресурсів, з них:	1,9	13,9	39,8	48,7	46,7	80,7	85,4
Акцизний податок	33,0	35,3	63,1	108,3	123,4	162,5	102,4
Податок на додану вартість	130,1	128,3	178,5	314,0	378,7	536,5	467,0
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	11,8	13,3	40,3	24,5	30,1	38,2	26,2
Рентна плата за транспортування, збори на паливно-енергетичні ресурси	21,1	5,7	7,2	-0,1	-0,1	0,0	0,0
Інші податки та збори	2,8	4,4	0,7	-11,0	3,8	3,9	3,3

Джерело: [6].

Таблиця 3

Структура податкових надходжень Державного бюджету, %

	2011	2013	2015	2017	2019	2021	2022
Податкові надходження	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості	23,3	23,6	19,5	22,6	27,1	25,8	28,0
<i>Податок та збір на доходи фізичних осіб</i>	2,4	2,9	11,0	12,0	13,8	12,4	15,6
<i>Податок на прибуток підприємств</i>	20,9	20,7	8,5	10,7	13,4	13,4	12,3
Рентна плата та плата за спеціальне використання природних ресурсів, з них:	0,7	5,3	9,7	7,8	5,8	7,3	9,0
Акцизний податок	12,6	13,4	15,4	17,3	15,4	14,7	10,8
Податок на додану вартість	49,7	48,8	43,6	50,1	47,3	48,5	49,2
Податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції	4,5	5,1	9,8	3,9	3,8	3,5	2,8
Рентна плата за транспортування, збори на паливно-енергетичні ресурси	7,9	2,2	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0
Інші податки та збори	1,1	1,7	0,2	-1,8	0,5	0,4	0,3

Джерело: розраховано за даними [6].

Перш ніж далі обговорювати характерні ознаки «справедливості в оподаткуванні», важливо визначитися із змістом поняття «справедливість».

Дж. Ролз (John Rawls), американський політичний філософ, дав наступну відповідь на це питання. У «Теорії справедливості» [18] він написав, що справедливість полягає в тому, щоб визначитися із принципами, які

б широко підтримувалися і визнавалися суспільством в початковій ситуації рівності.

Зазначимо, що рівність є відносним, а не абсолютним поняттям, і має ознаки цінності суджень. Деяким ніколи не буває достатньо рівності, інші приймають певний ступінь нерівності, якщо він винагороджує різні зусилля; для третіх неприйнятною є надмірна нерівність. М. Дж. Сендел зазначив, що дотримання принципу соціальної та

економічної рівності не вимагає рівномірного розподілу доходів і багатства, проте допускає лише ту соціальну та економічну нерівність, яка працює на користь найменш забезпечених членів суспільства [17].

Розглянемо декілька концепцій справедливості в оподаткуванні. Можливо відстоювати позицію, що справедливим є сплата однакової суми податку усіма податковими резидентами. Розроблена таким чином податкова система передбачатиме обкладання подушним податком кожної працездатної повнолітньої особи.

Також справедливість може передбачати від усіх платників податків пропорційної сплати однакової ставки податку на різні доходи, як це наразі має місце в Україні – пропорційна ставка ПДФО 18%. Риторика «фіксованого податку» або «єдиного податку» користується популярністю у багатьох країнах. На її підтримку часто наводять аргумент простоти адміністрування.

Інший погляд на справедливість в оподаткуванні вимагає від платників податків з вищим доходом сплачувати більший відсоток їхніх доходів в якості податку. Багатьом здається справедливим диференціювати ставки податку залежно від спроможності платити, створення умов для того, щоб багаті відносно більше фінансували державні потреби. Зазвичай в розвинених країнах встановлене прогресивне оподаткування доходів фізичних осіб – для заможніших домогосподарств ставки ПДФО є вищими, порівняно з біднішими. Варто зазначити, що часто в літературі з оподаткування можна зустріти думку, що метою прогресивного оподаткування доходів є також і пом'якшення нерівності розподілу доходів і багатства. Р. Бьорд зазначає, і ми поділяємо його думку, що вивчення досвіду багатьох країн показує неможливість цієї мети. Звичайно, податки можуть впливати на розподіл багатства, спочатку впливаючи на економічні рішення (як вже згадувалося вище) і в такий спосіб, на сформований ринком результат розподілу, а потім шляхом перерозподілу отриманих доходів через фіскальну систему. Незалежно від того, наскільки екстремальним може бути такий перерозподіл, навряд чи він істотно вплине на загальний розподіл доходів в суспільстві [15]. Домінуючі вітчизняні суспільні

настрої, на наш погляд, не націлені на зрівнялівку в доходах. Їх живить переважно «не відчай, спричинений нестерпними умовами існування, а обурення несправедливістю» [2]. Саме попитом на справедливість пояснюють автори «Національної стратегії доходів» повернення до прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб, щоб ті, хто отримують більші доходи, платити більше податків.

Деякі прихильники пропорційного оподаткування вважають, «що прогресивний податок ... спрямований проти середнього класу, бо дуже багаті знайдуть спосіб, як від нього ухилитися» [4]. Тут йдеться про наступну характеристику несправедливості оподаткування, яка потребує усунення або обмеження – нерівні можливості для ухилення від сплати податків.

На думку В. Дубровського, старшого економіста CASE Україна, у 2020 р. неофіційна зайнятість та виплати «зарплати в конвертах» призвели до найбільших втрат державного бюджету України – 110–150 мільярдів грн на рік. На другому місці – контрабанда, річні збитки економіки від якої 70–120 мільярдів грн. На третьому місці – виведення доходів за кордон, внаслідок чого бюджет недотримав 15–35 мільярдів грн [3]. І всі вищезазначені інструменти масово застосовують переважно великі і надвеликі суб'єкти господарювання, які домінують в українській економіці і при цьому завдяки своїм неформальним зв'язкам із владними структурами мають великі можливості для уникання податків. На ФОПи, які є суб'єктами спрощеної системи оподаткування та сплачують єдиний податок, припадає до 10 відсотків обороту всіх підприємств з урахуванням отриманих виручок. Натомість, ключовою зміною в оподаткуванні в Україні, яка передбачається в «Національній стратегії доходів» є реформа спрощеної системи оподаткування. Що де-факто може означати відмову від системи, яка дозволяла малому бізнесу за простішими правилами платити менші податки.

Деякі прихильники податків на споживання сумніваються, чи може взагалі будь-яка система прибуткового оподаткування бути чесною. Є кілька, дещо споріднених, поглядів на це. Один підхід ґрунтується на ви-

знанні доходу як результату зусиль щодо додавання до суспільного розвитку, а споживання – як віднімання. Тому, прагнення до розбудови суспільства, яке націлене на зростання і розвиток, передбачає стягування податків із споживання, а не доходу.

Другий підхід передбачає споживання як радше міру платоспроможності домогосподарства. Через більшу різницю в доходах окремих фізичних осіб або домогосподарства, краще використовувати не прибуток, а споживання як основу оподаткування. Наразті, податки на доходи накладають вищі податки на домогосподарства з більшим рівнем заощаджень. Таким чином, система прибуткового оподаткування дестимулює схильність до заощаджень [15].

Але найкраща теорія оподаткування потребує ефективного впровадження. Тому розробка податкової політики повинна ретельно враховувати адміністративний аспект оподаткування. Особливо це стосується країн, що розвиваються, які мають, як правило, низьку якість державних інститутів. В таких умовах варто впроваджувати такий рівень податкової модернізації, який дозволяють чинні інститути. Якщо інститути є слабкими і корумпованими, політика має бути максимально простою і недискреційною. По мірі становлення інститутів політика може ускладнюватися диференційованими інструментами. Останнім яскравим прикладом недостатньої інституціональної спроможності податкової служби в Україні є масове використання пільгових аудіокниг для зменшення податкових зобов'язань. Інститути не спрацювали, схема стала відома тільки внаслідок суспільного резонансу. Та й то лише тому, що дотичними до неї виявилися десятки тисяч звичайних споживачів.

Висновки. Підводячи підсумки, зазначимо, що справедливість разом із ефективністю та адмініструванням є одним із трьох основних факторів, що формують будь-яку податкову систему. В умовах воєнного стану реальне, а не декларативне дотримання принципу справедливості оподаткування в умовах боротьби з фіскальним дефіцитом може стати суттєвим важелем впливу не тільки на збільшення доходів державного бюджету, а і підвищити довіру до держави.

Література

1. Андрущенко В.Л., Тучак Т.В. Справедливість в оподаткуванні: фіскальний наступ на багатство. *Ефективна економіка*. 2021. №6. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2021/11.pdf
2. Дубровський В. Як можна і як не можна скорочувати бюджет: політико-економічні та інституційні аспекти. *ВоксУкраїна*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://voxukraine.org/kak-mozhno-i-kak-nelzya-sokrashhat-byudzhe>
3. Дубровський В., Черкашин В., Гетьман О. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів ухилення/уникнення оподаткування в Україні: 2021. Центр соціально-економічних досліджень CASE Україна. Інститут соціально-економічної трансформації. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://case-ukraine.com.ua/publications/porivnyalnyj-analiz-fiskalnogo-efektu-vid-zastosuvannya-instrumentiv-uhylennya-unykennya-opodatkovannya-v-ukrayini-2021/>
4. Зануда А. Стратегія доходів: перехід до економіки воєнного часу чи гальмо її розвитку. *BBC News Україна*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cjgge7q1v7o>
5. Національна стратегія доходів до 2030 року. *Міністерство фінансів України*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf
6. Офіційний сайт НБУ. Макроекономічні показники. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/macro-indicators#4>
7. Райнова Л.Б. Проблеми соціальної справедливості в контексті здійснюваної фіскальної політики в країнах ЄС. Проблеми та перспективи економіки і управління. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Дніпропетровськ, 19-20 грудня 2014 року. Херсон. 2014. С. 114-117.
8. Райнова Л.Б. Реформування зарплатних податків: грузинський досвід та вітчизняні реалії. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 22. С. 129-133.
9. Савченко С.О. Інтеграція економічних інтересів в теорію повоєнної реконструкції економіки. Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.). ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. Електрон. дані. К., 2023. 125 с. – Режим доступу: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-rekonstrukcii-uroky-dla-Ukrainy.pdf>
10. Угрин В.В. Фіскальні та соціальні детермінанти оподаткування доходів фізичних осіб. *Світ фінансів*. 2021. № 1(66). С.163-173.
11. Форсюк В.Л. Теоретичні проблеми реалізації принципів оподаткування. ...дис. канд. юрид. наук. Київ, 2021. 253 с.
12. Швабій К.І. Як сформувати довіру до податкової політики держави. *БІЗНЕС ЦЕНЗОР*. [Електронний ресурс]. Режим доступу:

https://biz.censor.net/columns/3457268/yak_sformuvat_y_doviru_do_podatkovoyi_polityky_derjavu

13. Юрківський О.З., Литвинчук О.В. Нейтральність оподаткування та соціальна справедливість як принципи оподаткування в Україні. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. №3(105). С. 59-65.

14. Alesina A., Angeletos G.-M. Fairness and redistribution: US versus Europe. Working Paper 9502. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.nber.org/papers/w9502>

15. Bird R.M. The Tax Kaleidoscope: Perspectives on Tax Reform in Canada. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ctf.ca/ctfweb/Documents/PDF/2002ctj/2002ctj2_brooks.pdf

16. Jakee K., Turner S. The Welfare State as a Fiscal Commons: Problems of Incentives Versus Problems of Cognition. *Public Finance Review*. November 2002. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/247722537_The_Welfare_State_as_a_Fiscal_Commons_Problems_of_Incentives_Versus_Problems_of_Cognition

17. Michael J. Sandel. Justice. what's the right thing to do? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://archive.org/stream/JusticeWhatIsTheRightThingToDoByMichaelSandel/Justice+What+is+the+Right+Thing+to+Do+by+Michael+Sandel_djvu.txt

18. Rawls, J. A Theory of Justice. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1971.

References

1. Andrushchenko, V., & Tuchak, T. (2021). Spravedlyvist v opodatkuvanni: fiskalni nastup na bahatstvo. Efektyvna ekonomika, (6). Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8989>
DOI: 10.32702/2307-2105-2021.6.9

2. Dubrovsky, V. (2014). Yak mozna i yak ne mozna skorochuvaty biudzhety: polityko-ekonomichni ta instyutysiini aspekty. VoksUkraina. Retrieved from <https://voxukraine.org/en/political-economic-and-institutional-aspects-of-making-cuts-to-the-ukrainian-budget>

3. Dubrovsky, V., Cherkashin, V., Hetman, O. (2021). Porivnialnyi analiz fiskalnoho efektu vid zastosuvannya instrumentiv ukhlyennia/unyknennia opodatkuvannia v Ukraini: 2021. Tsentralno-sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen CASE Ukraina. Instytut sotsialno-ekonomichnoi transformatsii. Retrieved from <https://case-ukraine.com.ua/publications/porivnialnyj-analiz-fiskalnoho-efektu-vid-zastosuvannya-instrumentiv-uhlyennya-unyknennya-opodatkuvannya-v-ukrayini-2021/>

4. Zanuda, A. Stratehiia dokhodiv: perekhid do ekonomiky voiennoho chasu chy halmo yii rozvytku. BBC News Ukraina. Retrieved from <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cjjgqe7q1v7o>

5. Natsionalna stratehiia dokhodiv do 2030 roku. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Retrieved from https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf

6. Ofitsiyniy sait NBU. Makroekonomichni pokaznyky. Retrieved from <https://bank.gov.ua/en/statistic/macro-indicators#4>

7. Rainova, L.B. (2014). Problemy sotsialnoi spravedlyvosti v konteksti zdiisniuvanoi fiskalnoi polityky v krainakh YeS. Proceedings from MIIM '14: II Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsia «Problemy ta perspektyvy ekonomiky i upravlinnia». (pp. 114-117). Dnipropetrovsk, 19-20 hrudnia 2014. Kherson.

8. Raynova, L. (2015). Reformuvannia zarplatnykh podatkov: hruzynskiy dosvid ta vitchyzniani realii. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, (22), 129-133.

9. Savchenko, S.O. (2023). Intehratsiia ekonomichnykh interesiv v teoriiu povoiennoi rekonstruktsii ekonomiky. Proceedings from MIIM' 23: Mizhnarodnoi naukovo-praktychna konferentsia «Mizhnarodna istorychniy dosvid povoiennoi rekonstruktsii ekonomiky: uroky dlia Ukrainy». (Kyiv, 27 kvitnia 2023 r.). DU «Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia. NAN Ukrainy», Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy. Kyiv. Retrieved from <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/05/Mizhnar-istor-dosvid-povojen-rekonstrukcii-uroky-dlia-Ukrainy.pdf>

10. Uhryn, V.V. (2021). Fiskalni ta sotsialni determinanty opodatkuvannia dokhodiv fizychnykh osib. *Svit finansiv*, 1(66), 163-173.

DOI: 10.35774/sf2021.01.163

11. Forsiuk, V.L. (2021). Teoretychni problemy reali-zatsii pryntsyviv opodatkuvannia. *Candidate's thesis*. Kyiv.

12. Shvabyi, K.I. Yak sformuvaty doviry do podatkovoyi polityky derzhavy. BIZNES TsENZOR. Retrieved from https://biz.censor.net/columns/3457268/yak_sformuvat_y_doviru_do_podatkovoyi_polityky_derjavu

13. Yurkivskiy, O.Z., & Lytvynchuk, O.V. (2023). Neytralnist opodatkuvannia ta sotsialna spravedlyvist yak pryntsyvy opodatkuvannia v Ukraini. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, 3(105), 59-65.

[https://doi.org/10.26642/ema-2023-3\(105\)-59-65](https://doi.org/10.26642/ema-2023-3(105)-59-65)

14. Alesina, A. & Angeletos, G.-M. (2003). "Fairness and redistribution: US versus Europe". Working Paper 9502. Retrieved from <http://www.nber.org/papers/w9502>

15. Bird, R.M. (2002). The Tax Kaleidoscope: Perspectives on Tax Reform in Canada. Retrieved from https://www.ctf.ca/ctfweb/Documents/PDF/2002ctj/2002ctj2_brooks.pdf

16. Jakee, K., & Turner, S. (2002). The Welfare State as a Fiscal Commons: Problems of Incentives Versus Problems of Cognition. *Public Finance Review*, November. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/247722537_The_Welfare_State_as_a_Fiscal_Commons_Problems_of_Incentives_Versus_Problems_of_Cognition

17. Sandel, M. (2009). Justice. what's the right thing to do?. Retrieved from https://archive.org/stream/JusticeWhatIsTheRightThingToDoByMichaelSandel/Justice+What+is+the+Right+Thing+to+Do+by+Michael+Sandel_djvu.txt

18. Rawls, J. (1971). A Theory of Justice. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

ECONOMIC INTERESTS, TAXATION AND JUSTICE

K. I. Shvabiy, D.E., Professor; S. O. Savchenko, Post-graduate Student, State Tax University

Methods. During the research, the following methods were used: logical and historical – when studying the evolution of thinkers' views on the concept of justice in the context of taxation; abstraction – when defining the category «justice in taxation»; dynamic series – when determining modern trends in the dynamics of tax revenues to the state budget; general and specific – when comparing the taxation structure of some countries, which distinguish the creative economy from other types of economic systems; analysis and synthesis – when forming a categorical series of related concepts.

Results. The article defines the role of social justice as one of the fundamental principles of taxation in ensuring tax modernization of Ukraine. The contradictory nature of concepts of justice applied in the field of taxation was revealed, the concept of «justice in taxation» was defined. Modern trends in the dynamics of tax revenues to the state budget of Ukraine are singled out, their structure is presented in both absolute and relative dimensions. A comparison of the positions of Ukraine in terms of the structure of collected taxes with the OECD countries was carried out. It was concluded that the structure of tax revenues of our state reflects the world trend regarding the spread of VAT, but the share of collected taxes on consumption in Ukraine is higher, while the share of taxes on income is lower compared to OECD countries. It is emphasized that the best theory of taxation needs effective implementation. Therefore, the development of tax policy should carefully consider the administrative aspect of taxation.

Novelty. The role of the principle of justice in the fiscal menu of the times of martial law has been defined, proposals have been made regarding the directions of reforming the taxation system in Ukraine, namely: progressive taxation of the incomes of individuals, elimination or limitation of unequal opportunities for tax evasion and improvement of administration.

Practical value. Proposals regarding ways to improve the taxation system in Ukraine in the context of justice can be useful in forming the foundations of the state fiscal policy, as well as forming the perception of the Ukrainian tax system as fair by those to whom it applies.

Keywords: budget, state, taxes, economic interests, justice, economy.

Надійшла до редакції 29.11.2023 р.